

УДК 33.336.1:352

Ю. В. Біляк,

к. е. н., доцент кафедри фінансів,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9766-4780>

DOI: 10.32702/2306-6792.2026.7.158

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ФІНАНСОВОГО УБЕЗПЕЧЕННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

Y. Biliak,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Finance,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

FORMATION OF FINANCIAL SECURITY MECHANISMS IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF THE ECONOMY

У статті досліджено теоретико-методологічні засади формування механізмів фінансового забезпечення суб'єктів господарювання аграрного сектору економіки в умовах зростання фінансових ризиків, економічної нестабільності та загострення економічних конфліктів. Обґрунтовано, що забезпечення належного рівня фінансової безпеки аграрних підприємств потребує формування ефективної системи фінансового забезпечення, яка дозволяє своєчасно ідентифікувати фінансові загрози, мінімізувати їх негативний вплив та забезпечити стабільність функціонування суб'єктів господарювання. Визначено, що фінансове забезпечення виступає важливим елементом системи управління фінансовою безпекою, оскільки поєднує комплекс управлінських, фінансових та організаційно-економічних інструментів, спрямованих на зниження рівня фінансових небезпек і підвищення стійкості господарської діяльності.

У результаті проведеного дослідження обґрунтовано доцільність виокремлення трьох основних механізмів фінансового забезпечення аграрних суб'єктів господарювання: одноосібного, інтеграційного та преференційного. Встановлено, що одноосібний механізм фінансового забезпечення ґрунтується на використанні власних фінансових ресурсів суб'єкта господарювання або залученні зовнішнього фінансування за його самостійним рішенням, коли підприємство бере на себе всі фінансові ризики та самостійно врегульовує економічні конфлікти, що виникають у процесі господарської діяльності. Інтеграційний механізм передбачає кооперацію та об'єднання зусиль, матеріальних і фінансових ресурсів двох або більше суб'єктів господарювання, які мають спільні економічні інтереси та можуть ефективно доповнювати один одного для досягнення спільної мети. Преференційний механізм реалізується із залученням державної або муніципальної підтримки у вигляді субсидій, дотацій, податкових пільг, програм фінансового стимулювання та інших інструментів підтримки аграрного виробництва.

Доведено, що зазначені механізми фінансового забезпечення відрізняються за своєю сутністю, цілями, завданнями, використовуваними ресурсами, методами та інструментами реалізації, що дозволяє застосовувати їх залежно від особливостей функціонування суб'єктів господарювання, рівня фінансових ризиків, масштабів діяльності та специфіки економічного середовища. Застосування різних механізмів фінансового забезпечення створює передумови для підвищення фінансової стійкості аграрних підприємств, зміцнення їх платоспроможності, зниження конфліктогенності економічного середовища та формування більш ефективної системи управління фінансовою безпекою в аграрному секторі економіки. Отримані результати можуть бути використані при розробленні стратегій фінансового розвитку аграрних підприємств, удосконаленні інструментів державної підтримки аграрного сектору, а також у подальших наукових дослідженнях проблем фінансової безпеки та фінансового забезпечення суб'єктів господарювання.

The article examines the theoretical and methodological foundations for the formation of financial security mechanisms for economic entities in the agricultural sector in conditions of growing financial risks, economic instability, and intensifying economic conflicts. It is argued that ensuring an adequate level of financial security for agricultural enterprises requires the formation of an effective financial security system that allows for the timely identification of financial threats, minimizes their negative impact, and ensures the stability of economic entities. It is determined that financial security is an important element of the financial security management system, as it combines a set of managerial, financial, and organizational and economic tools aimed at reducing the level of financial risks and increasing the stability of economic activity.

The study substantiates the feasibility of distinguishing three main mechanisms of financial security for agricultural entities: individual, integration, and preferential. It has been established that the individual mechanism of financial security is based on the use of the entity's own financial resources or the attraction of external financing at its own discretion, when the enterprise assumes all financial risks and independently resolves economic conflicts arising in the course of economic activity. The integration mechanism involves cooperation and the pooling of efforts, material and financial resources of two or more economic entities that have common economic interests and can effectively complement each other to achieve a common goal. The preferential mechanism is implemented with the involvement of state or municipal support in the form of subsidies, grants, tax breaks, financial incentive programs, and other instruments to support agricultural production.

It has been proven that these financial security mechanisms differ in their essence, goals, objectives, resources used, methods, and implementation tools, which allows them to be applied depending on the characteristics of business entities, the level of financial risks, the scale of activities, and the specifics of the economic environment. The use of various financial security mechanisms creates the conditions for increasing the financial stability of agricultural enterprises, strengthening their solvency, reducing the conflict potential of the economic environment, and forming a more effective financial security management system in the agricultural sector of the economy. The results obtained can be used in developing strategies for the financial development of agricultural enterprises, improving instruments of state support for the agricultural sector, and in further scientific research on the problems of financial security and financial security of economic entities.

Ключові слова: механізми фінансового забезпечення, конфлікти в аграрному секторі, фінансова безпека, фінансове забезпечення, фінансові небезпеки, конфлікти конкурентного типу, економічний конфлікт інтересів, фінансові ризики.

Key words: financial security mechanisms, conflicts in the agricultural sector, financial security, financial protection, competitive conflicts, economic conflicts of interest, financial risks.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Фінансова безпека аграрного сектору по суті є системою фінансового захисту життєво-необхідних інтересів галузі шляхом відтворення необхідного рівня фінансових ресурсів і мінімізації фінансових загроз. Вона забезпечує ефективне управління суб'єктами господарювання в умовах ризику шляхом застосування фінансових важелів та інструментів для вдосконалення економічних відносин у межах дії механізму фінансового забезпечення. Тому для досягнення необхідного рівня фінансової безпеки потрібно задіяти цей спеціальний механізм фінансового забезпечення.

Сучасні умови діяльності суб'єктів підприємства аграрного сектору України зазнають значних і досить швидких змін. Нестабільність зовнішньоекономічного середовища зумовлює

непередбачуваність результатів діяльності та фінансового стану суб'єктів підприємства, що, у свою чергу, створює їхню вразливість до негативних зовнішніх і внутрішніх факторів. Забезпечення фінансової безпеки є одним із найважливіших задач управління. Водночас розуміння механізму її досягнення не є чітко визначеним. Актуальність обраної теми посилюється також зростанням фінансових ризиків, поглибленням економічних конфліктів і посиленням турбулентності економічного середовища, що потребує формування ефективних механізмів фінансового забезпечення для забезпечення стійкого розвитку суб'єктів господарювання аграрного сектору.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Багато сучасних науковців присвятили значну кількість праць виявленню сутності механізму фінансової безпеки та його ролі в

структурі економічного механізму. Це дозволило сформувати теоретичне підґрунтя для обраної теми дослідження. Серед найбільш впливових науковців виділяються А. Абдрахманова, Т. Андрейків, Н. Бакеренко, О. Барановський, Н. Вдовенко, А. Волинець, В. Гаєць, В. Гапоненко, А. Голобородько, І. Горобінська, К. Горячева, В. Данилишин, Д. Дмитренко, Н. Дудченко, М. Єрмошенко, З. Живко, М. Житар, О. Зінченко, О. Камушков, О. Ковбаса, С. Короленко, Р. Короленко, М. Круглова, С. Легомінова, О. Мазний, Д. Максимів, С. Мочерний, О. Підхонний, А. Піхоцький, А. Полторак, О. Пономаренко, В. Похилук, О. Сватулюк, А. Семенов, В. Ткач, О. Федірець, І. Хоменко, А. Худолій, О. Шевченко. М. Ястремська тощо. Незважаючи на значні напрацювання учених питання щодо сутності та особливостей функціонування саме механізму фінансової безпеки залишаються недостатньо розкритими.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є дослідження теоретичних засад та обґрунтування механізмів фінансового забезпечення в аграрному секторі економіки, спрямованих на підвищення рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання в умовах зростання фінансових ризиків та економічної нестабільності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Термін "механізм" має досить багато значень. Початково його використовували для позначення сукупності елементів або складових, які пов'язані між собою та забезпечують через свою взаємодію певні впливи чи перетворення стосовно об'єкту щодо якого застосовуються. Окремі складові в межах механізму формують певну цілісність, а їх взаємодія спрямована на виконання однієї, спільної конкретної задачі. Звичайно, початково поняття використовувалося в механіці та інженерії, однак згодом термін був запозичений економічними науками, де доволі чітко та ємно дозволив пояснити злагоджену роботу економічних методів та інструментів завдяки якій досягалися певні управлінські, комерційні, регуляторні та інші ефекти. В економічних науках механізм розглядається як система взаємопов'язаних елементів, які забезпечують функціонування, управління та регулювання економічних процесів. Він шукає способи і засоби досягнення цілей через взаємодію суб'єктів економіки, використання ресурсів, впровадження стимулів і застосування регулюючих інструментів.

В ході дослідження були виділені основні підходи до розуміння механізму в економічних науках:

1. Системний підхід: механізм розглядається як частина економічної системи, що забезпечує взаємодію її елементів: виробництво, розподіл, обмін, споживання (ринковий механізм регулює економічні процеси через попит, пропозицію та ціноутворення);

2. Функціональний підхід: механізм виконує конкретні функції, такі як регулювання, стимулювання, розподіл і контроль економічних процесів (механізм державного регулювання економіки виконує функцію стабілізації ринку через податкову політику, монетарну політику тощо);

3. Інструментальний підхід: механізм трактується як набір інструментів, які використовуються для досягнення економічних цілей (податки, субсидії, тарифи, ліцензування, квоти тощо);

4. Динамічний підхід: механізм розглядається як динамічна система, яка адаптується до змін у зовнішньому середовищі (технології, економічні кризи, соціальні зміни).

В наукових дослідженнях механізм є ключовим концептом, що відображає способи організації та регулювання економічної діяльності. Його вивчення дозволяє зрозуміти закономірності функціонування економіки, знайти шляхи для вирішення економічних проблем і розробити ефективні інструменти управління.

Співвідношення фінансових, організаційних та економічних явищ і процесів дає підстави стверджувати, що фінансовий механізм за своєю суттю є частиною економічного або організаційно-економічного механізму. Тому вивчення першого необхідно здійснювати у нерозривному зв'язку з останніми.

Так, згідно поглядів С. Мочерного [1] економічний механізм являє собою цілісну систему або спосіб, які визначають порядок певного виду діяльності. З іншої точки зору на сутність механізму дивляться О. Барановський [2], М. Єрмошенко [3], В. Гаєць [4], хоча їхні погляди здебільшого схожі між собою. Науковці розуміють механізм як своєрідну принципову схему практичного використання важелів та методів впливу, спрямованих на регулювання тих чи інших процесів або об'єктів у системі управління на всіх рівнях її функціонування. На відміну від інших дослідників, Б. Данилишин визначає механізм як комплексну систему різновекторних зв'язків між економічними феноменами, акцентуючи увагу на взаємодії їх протилежних аспектів, а також на взаємо-

зв'язках складових елементів та цілих підсистем [5].

О. Сватюк вважає, що механізм управління представляє собою інтегровану систему, яка включає мету, завдання, функції й методи управління, за допомогою яких забезпечується досягнення кінцевих цілей (результатів) [6]. Як "сукупність засобів і методів управління, реалізація яких визначає можливість цілеспрямованого руху системи" трактує механізм А. Гапоненко [7]. Подібно до такого уявлення, проте більш широко, розглядають механізм В. Пономаренко, О. Ястремська [8—9] — як систему управління, що координує інтереси і забезпечує соціально-економічний розвиток підприємства. Як певну сукупність взаємопов'язаних елементів механізм розглядають О. Зінченко, С. Короленко, Р. Короленко [10], Н. Дудченко [11].

Натомість М. Круглова вважає, що механізм — це свого роду сукупність економічних, мотиваційних, організаційних та правових засобів, що координують діяльність суб'єктів господарювання та узгоджують їхні інтереси [12]. Більш широко розглядає дефініцію й Н. Бакеренко [13] та інші.

Якщо узагальнити результати вивчення літературних джерел щодо трактувань поняття "механізм", "економічний механізм", "фінансовий механізм", "організаційний механізм" і пов'язані з ними, то можна дійти висновку, що здебільшого уявлення вчених зводяться до трьох основних груп поглядів:

1) трактування, що відштовхуються від розуміння механізму як феномену з семантичним ядром у вигляді якогось емпіричного об'єкту — системи, комплексу тощо;

2) трактування, які передбачають приєднання або поєднання різних за своєю суттю і природою об'єктів — методів, інструментів, засобів, способів, процесів, явищ тощо;

3) трактування, засновані на узагальненні властивостей, функцій чи характеристик, що дають змогу описати і зрозуміти об'єкт, а також відносин, які складаються у процесі впливу, управління, регулювання тощо.

Як уже згадувалося, фінансовий механізм є складовою частиною економічного механізму та представляє собою сукупність методів, інструментів, важелів і заходів, які забезпечують ефективне управління фінансовими ресурсами для досягнення економічних цілей підприємства, організації або держави. Існує велика кількість визначень терміну "фінансовий механізм", що обумовлено різноманітністю підходів до його трактування, які пов'язані зі

складністю структури, функцій та ролі цього поняття в економічній системі. Зміст фінансового механізму характеризують такі видатні вчені, як В. Аранчій [14], В. Базилевич, Л. Баластрик [15], О. Василик [16], О. Волкова [17], Ю. Воробйова [18], М. Грідчина [19], Н. Заєць [20], О. Кириленко [21], О. Ковалюк [22], С. Ковальчук [23], Ю. Марчук [24], П. Нікольський [25], В. Опарін [26], А. Поддєрьогін [27], О. Романенко [28], С. Юрій [29] та інші.

По результатах вивчення і узагальнення літературних джерел можна стверджувати, що подібно до тлумачення поняття економічного механізму, фінансовий механізм розглядається як:

1) певна система, що забезпечує фінансову діяльність та фінансове убезпечення суб'єкта господарювання;

2) сукупність методів та інструментів фінансування, використання яких дозволяє утворити основу для фінансового убезпечення та фінансування діяльності й капіталу;

3) взаємовідносини між суб'єктами господарювання, фінансовими установами, державою та іншими агентами у процесі реалізації яких відбувається обіг фінансових ресурсів та потоків.

До механізму управління фінансовою безпекою належать:

— економічні закони, цілі й завдання управління, функції, організаційна структура, принципи, методи, кадровий склад, технічні засоби та управлінські технології, а також критерії оцінки ефективності управління;

— комплекс фінансових інтересів;
— мета, критерії її досягнення, чинники та інструменти управління, ресурси підприємства (компонентний підхід), сукупність локальних механізмів (структурний підхід);

— суб'єкти, об'єкти, ризики і загрози;
— система взаємозв'язків між елементами управління фінансовою безпекою підприємства "система — процес", "фактор — відгук", "ресурс — суб'єкт споживання", "ціле — частина");

— комплекс фінансових інтересів підприємства, сукупність потенційних загроз, функцій, принципів та інструментів управління, організаційної структури і культури, методів та засобів управління, а також показників оцінки рівня фінансової безпеки;

— види фінансових взаємовідносин між підприємницьким суб'єктом та іншими учасниками.

Зазвичай, фінансовий механізм складається з загальних та спеціальних елементів. До загальних відносяться методи, важелі та інстру-

менти, застосування яких спрямоване на управління певною сферою або видом діяльності. Спеціальні елементи механізму визначаються специфікою сфери управління та особливостями постановки цілей у процесі управління. Згідно з думкою Е. П. Картузова [30], механізм управління фінансовою безпекою підприємства включає: комплекс фінансових інтересів підприємства, принципи, функції та методи управління, управлінський персонал, організаційну структуру, технічні засоби й управлінські технології, фінансові інструменти, а також критерії оцінки рівня фінансової безпеки. У цьому контексті механізм управління розглядається як поєднання процесу управління та системи управління.

Залежно від типів фінансових відносин між суб'єктом підприємництва та іншими учасниками економічного середовища, у складі механізму виділяють функціональні складові. При цьому враховуються умови середовища, ринки, на яких здійснюються взаємодії, а також правове поле, у межах якого відбуваються відносини з контрагентами, партнерами, державними установами та громадськими організаціями у контексті бізнес-комунікацій тощо.

Як витікає із вищевикладеного фінансовий механізм фінансової безпеки підприємства є доволі складним та багатшаровим феноменом, тому структуру його організації доцільно формувати за ієрархічним принципом. Ієрархічні взаємозв'язки між елементами механізму найзручніше визначити, якщо додатково структурувати його за формами забезпечення, такими як забезпечення прибутковості, збереження існуючого капіталу або формування додаткових потоків фінансових ресурсів.

В науковій літературі поширена думка, що до форм забезпечення механізму фінансового убезпечення суб'єкта підприємництва належать: організаційно-методичне забезпечення; нормативно-правове забезпечення; інформаційне забезпечення; технічне забезпечення; кадрове забезпечення; фінансове забезпечення.

Функціонування механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства реалізується шляхом здійснення різноманітних дій над її об'єктами, зокрема щодо аналізу, моніторингу, планування, моделювання, прогнозування тощо.

За аналізом літературних даних з'ясовано, що істотних розбіжностей у структурі суб'єктів фінансового механізму фінансової безпеки та структурі суб'єкта підприємництва не виявлено. На думку Е. П. Картузова [30] до суб'єктів

фінансової безпеки підприємства відносяться власники засобів виробництва, керівний склад та персонал підприємства, незалежні від займаних посад і виконаних функцій. За своєю суттю вони є суб'єктами внутрішнього середовища.

І. В. Демченко у складі суб'єктів механізму фінансової безпеки підприємства виокремлює зовнішнє і внутрішнє коло [31]. До зовнішнього кола він відносить державу, фінансово-кредитні установи, страхові компанії, постачальників, покупців та конкурентів; тоді як внутрішнє коло формують засновники підприємства та його структурні підрозділи. У свою чергу, О. Ю. Амосов [32] акцентує увагу на ключовій ролі суб'єктів зовнішнього середовища, які справляють істотний вплив на рівень фінансової безпеки підприємства, зокрема держави в особі спеціалізованих органів, контрагентів, а також суб'єктів загальної та спеціальної інфраструктури.

Методи управління виступають невід'ємним елементом механізму забезпечення фінансової безпеки, оскільки саме вони активізують використання відповідних інструментів і важелів та створюють умови для практичного втілення ухвалених управлінських рішень. На думку Е. П. Картузова [30] методами щодо досягнення фінансової безпеки органічно поєднують інструменти реалізації фінансової діяльності та фінансові технології управління.

Науковці до складу фінансових методів включають: управління витратами, прибутком, капіталом; фінансове планування; фінансовий аналіз; фінансове регулювання; фінансовий облік; страхування тощо. Водночас Ю. Лаврова трактує важелі фінансової безпеки як сукупність мотиваційних інструментів, що поєднують систему заохочень менеджерів за прийняття результативних управлінських рішень із механізмами відповідальності у разі виникнення негативних фінансових наслідків, а також як цілісний внутрішній управлінський механізм підприємства, сформований на основі його власних фінансових поглядів [33].

Також окрема група науковців до складу фінансових інструментів фінансової безпеки підприємства, які формують його фінансові відносини, відносить: платіжні інструменти (платіжні засоби, доручення, акредитиви тощо), кредитні інструменти (угоди про кредитування, облігації та інші запозичення), інвестиційні інструменти (акції, паї, інші корпоративні права), депозитні інструменти (депозитні сертифікати), інструменти страхування (страхові угоди, резервні фонди) тощо.

До складових механізму фінансового забезпечення суб'єктів господарювання відносять бюджетну, валютну, банківську, грошово-кредитну, інвестиційну, фондову та страхову.

Бюджетна складова фінансової безпеки суб'єкта господарювання забезпечує стабільність і прозорість фінансових відносин із бюджетною системою, включаючи сплату податків і зборів, отримання бюджетного фінансування або кредитів та виконання зобов'язань перед державою у фінансовій сфері.

Грошово-кредитна безпека суб'єкта господарювання включає сферу відносин, пов'язану зі здійсненням грошових розрахунків, отриманням і обслуговуванням кредитних ресурсів, управлінням ліквідністю та забезпеченням фінансової стійкості в умовах впливу ризиків. Загалом ця складова спрямована на підтримку стабільності фінансових потоків та ефективності управління грошовими ресурсами.

Валютна безпека суб'єкта господарювання повинна забезпечуватися під час купівлі-продажу валюти (забезпечення стабільності при здійсненні валютних операцій), при отриманні кредитів в іноземній валюті (мінімізація валютних ризиків при залученні позик в іноземній валюті), під час здійснення розрахунків із закордонними споживачами або постачальниками в іноземній валюті (забезпечення захищеності та ефективності фінансових операцій з міжнародними партнерами), при управлінні валютними ризиками (використання інструментів хеджування для зниження впливу коливання валютних курсів).

Банківська складова фінансової безпеки суб'єкта господарювання залежить від багатьох факторів, які можна умовно поділити на внутрішні (що залежать від самого суб'єкта господарювання) та зовнішні (що формуються в результаті впливу економічного, політичного, правового та соціального середовища).

Інвестиційна складова фінансової безпеки суб'єкта господарювання охоплює аспекти, пов'язані з формуванням, використанням і захистом інвестиційних ресурсів, а також управлінням інвестиційними ризиками.

До основних аспектів страхової складової фінансової безпеки належать такі ключові напрями, які забезпечують ефективне управління ризиками та захист фінансових інтересів суб'єкта господарювання: визначення та оцінка ризиків, використання страхових інструментів, управління страховими договорами, формування стратегій самострахування, вибір страхових партнерів та інтеграція в загальну фінансову стратегію тощо.

Фондова безпека суб'єкта господарювання включає сферу взаємовідносин підприємства в процесі роботи з фондовими інструментами (акціями, облігаціями, похідними фінансовими інструментами, інвестиційними фондами тощо) та участі у фондових ринках. Фондова складова спрямована на забезпечення стабільності, захисту капіталу та ефективності фінансової діяльності на ринку цінних паперів.

Таким чином, у широкому розумінні механізм фінансової безпеки суб'єкта підприємництва демонструє собою систему елементів, методів, інструментів і засобів, спрямованих на забезпечення стабільного захисту його фінансових інтересів.

У вузькому значенні це система фінансових методів, інструментів і засобів, призначених для досягнення такого фінансового стану суб'єкта підприємництва, яка гарантує стійкість до небезпеки і також до внутрішніх і зовнішніх загроз. Ширше трактування розглядає цей механізм як системне утворення, об'єктивно суб'єкта підприємницької діяльності та формування в процесі його функціонування. Механізм фінансової безпеки виступає суб'єктивно-об'єктивним системним утворенням, яке також забезпечує стійкість функціонування суб'єкта господарювання шляхом використання внутрішніх законів.

Незважаючи на широке висвітлення у науковій літературі питання формування та дієвого функціонування механізму фінансового забезпечення суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки потребує подальшого розвитку щодо визначення його різновидів, встановлення та розвитку методів й інструментів, етапності процесу реалізації, використання засобів і ресурсів.

У процесі дослідження встановлено, що у сучасному аграрному секторі економіки України доцільно вирізняти й реалізовувати три базові механізми фінансового забезпечення суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки:

— одноосібний, що засновується на використанні власних фінансових ресурсів суб'єкта або залученні зовнішнього фінансування за самостійним рішенням такого суб'єкта, коли він бере на себе всі фінансові ризики та самотужки вирішує економічні конфлікти, які супроводжують його господарську діяльність;

— інтеграційний — на основі кооперації та об'єднання зусиль, засобів, матеріальних і фінансових ресурсів двох або більше суб'єктів

господарювання, що мають спільні інтереси і можуть ефективно доповнювати один одного для досягнення спільної мети;

— преференційний — із залученням допомоги та підтримки з боку держави або територіальних громад у вигляді субсидій, дотацій, різноманітних пільг та інших форм підтримки.

Усі вказані механізми вирізняються за своєю сутністю, цілями і задачами, використовуваними засобами й ресурсами, процесом, методами й інструментами реалізації, що наочно представлено у табл. 1.

Одноосібний механізм передбачає реалізацію аграрним суб'єктом господарювання власної політики фінансового забезпечення за рахунок використання внутрішніх або приналежних йому власних фінансових ресурсів, а також через залучення зовнішнього фінансування, коли суб'єкт господарювання бере на себе повною мірою усі пов'язані з цим ризики.

Ключова мета застосування одноосібного механізму — підвищення автономії в управлінні власною фінансовою безпекою. Основні завдання, які потрібно вирішити для досягнення

Таблиця 1. Диференціація механізмів фінансового забезпечення суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки

Характеристики	Назва механізму		
	Одноосібний	Інтеграційний	Преференційний
Сутність	Реалізація власної політики фінансового забезпечення за рахунок власних або залучених ресурсів з прийняттям ризиків	Кооперування між кількома суб'єктами для досягнення спільної мети забезпечення	Утворення умов фінансового забезпечення на основі прямої і непрямой підтримки з боку держави та місцевих громад
Мета	Підвищення автономії в управлінні власною фінансовою безпекою	Підвищення рівня фінансової безпеки аграрних суб'єктів господарювання через кооперацію	Створення ефективних зовнішніх умов фінансового забезпечення в аграрному секторі
Використовувані засоби і ресурси	1) власні фінансові ресурси; 2) позикові засоби; 3) емісія власних цінних паперів	1) спільне інвестування; 2) спільне використання фінансових інструментів; 3) об'єднання окремих виробничих потужностей, збутових мереж, капіталу, ресурсів	1) програми та фонди фінансової підтримки на державному та муніципальному рівнях; 2) розміщення державних контрактів; 3) державні гарантії, страхування
Методи й інструменти реалізації	Жорстке фінансове планування; удосконалення кредитної політики та управління оборотними коштами; оптимізація фінансової політики; реструктуризація інвестицій; хеджування ризиків; оптимізація структури активів; формування фінансових резервів; страхування	Створення кооперативних об'єднань, консорціумів, альянсів тощо; запровадження бізнес-моделей спільного використання ресурсів, потужностей, мереж із подальшим розподілом результатів; спільне планування та управління, моніторинг і контроль	Прямі державні та муніципальні дотації і субсидії, компенсації та ризики за спеціальними програмами й аграрними фондами; гранти на інноваційні й соціально значимі проекти; непряма допомога, фіскальні, фінансові, кредитні пільги; надання гарантій, допомога у страхуванні; створення сприятливого регуляторного середовища
Процес реалізації	1) аналіз власних фінансових потреб та спроможностей; 2) оцінюванні потреби у додаткових ресурсах та аналіз потенційних джерел; 3) ідентифікація допустимого рівня фінансових ризиків та мінімального рівня доходності; 4) визначення оптимальної фінансової стратегії; 5) вибір оптимальних фінансових інструментів; 6) організація процесів залучення ресурсів; 7) реалізація стратегії з орієнтуванням на фінансову стійкість, платоспроможність, ефективність; 8) моніторинг і контроль	1) визначення ключової проблеми, що вирішується через кооперацію; 2) пошук та ідентифікація потенційних партнерів; 3) визначення цілей та умов кооперації; 4) розробка угод про співпрацю; 5) створення спільного бюджету і планів об'єднаних проектів; 6) реалізація спільних проектів; 7) впровадження системи спільного моніторингу та контролю	1) оцінка потреб суб'єкта в допомозі; 2) розробка проектів та програм із залученням прямої чи непрямой допомоги; 3) подача заявок на участь у програмах підтримки; 4) реалізація проектів і програм із врахуванням провідних критеріїв фінансової безпеки та раціонального використання коштів допомоги; 5) створення системи ефективного контролю за використанням державних коштів або коштів місцевих громад

Джерело: запропоновано автором.

мети, полягають у визначенні допустимого рівня власних фінансових ризиків, оцінювання необхідного мінімального рівня доходності діяльності та капіталу, вибір і реалізація оптимальної індивідуальної фінансової стратегії.

Найбільш використовувані засоби і ресурси:

1) власні фінансові ресурси, акумульовані за рахунок прибутку та амортизаційних відрахувань, реструктуризації активів, пошуку і залучення внутрішніх резервів;

2) позикові засоби у вигляді банківських кредитів, позик, лізингу та інших форм;

3) емісія власних цінних паперів у вигляді корпоративних прав, облігацій тощо.

Основні використовувані методи й інструменти:

— запровадження жорсткого фінансового планування;

— удосконалення кредитної політики та управління оборотними коштами;

— оптимізація інструментарію фінансової політики;

— перегляд та реструктуризація програми реальних інвестицій;

— хеджування ризиків;

— оптимізація структури активів, в т.ч. через впровадження лізингу;

— формування фінансових резервів і страхування.

Процес реалізації цього механізму передбачає такі етапи:

Етап 1 — внутрішній аналіз власних фінансових потреб та спроможностей суб'єкта господарювання;

Етап 2 — оцінюванні потреби у залученні додаткових ресурсів із зовнішніх джерел та аналіз наявності потенційних джерел;

Етап 3 — ідентифікація допустимого рівня фінансових ризиків та оцінювання мінімального необхідного рівня доходності;

Етап 4 — визначення оптимальної фінансової стратегії;

Етап 5 — вибір оптимальних фінансових інструментів;

Етап 6 — пошук зовнішніх джерел, організація процесів залучення зовнішніх ресурсів, укладання угод та формування сукупного капіталу;

Етап 7 — провадження діяльності із забезпеченням ефективного використання капіталу, достатнього рівня фінансової стійкості й платоспроможності;

Етап 8 — формування системи моніторингу і контролю за виконанням фінансової стратегії.

Інтеграційний механізм передбачає кооперування між кількома аграрними суб'єктами господарювання, які мають спільні інтереси та об'єднують свої фінансові й матеріальні ресурси задля досягнення спільної мети. Мета — підвищення рівня фінансової безпеки аграрних суб'єктів господарювання через кооперацію. Основні завдання, які потрібно вирішити для досягнення мети, полягають у створенні ефективної системи використання спільних ресурсів, одержання синергетичних ефектів у фінансовій стійкості та конкурентоспроможності, зниження індивідуальних ризиків кожного з учасників.

Найбільш використовувані засоби і ресурси:

1) спільне інвестування;

2) спільне використання фінансових інструментів;

3) об'єднання окремих виробничих потужностей, обладнання, транспортних засобів, складських приміщень тощо, об'єднання збутових мереж, капіталу, ресурсів.

Основні використовувані методи й інструменти:

— створення кооперативних об'єднань, консорціумів, альянсів тощо;

— запровадження бізнес-моделей спільного використання ресурсів, потужностей, мереж із подальшим розподілом результатів;

— спільне планування та управління, моніторинг і контроль.

Процес реалізації цього механізму передбачає такі етапи:

Етап 1 — визначення ключової проблеми фінансового забезпечення, що може бути вирішена виключно через кооперацію;

Етап 2 — пошук та ідентифікація потенційних партнерів для кооперації;

Етап 3 — визначення цілей та умов кооперації;

Етап 4 — розробка угод про співпрацю та фінансування спільних проектів;

Етап 5 — створення спільного бюджету і планів для реалізації об'єднаних проектів;

Етап 6 — реалізація спільних проектів;

Етап 7 — впровадження системи спільного моніторингу та контролю.

Преференційний механізм передбачає утворення умов фінансового забезпечення суб'єктів господарювання аграрного сектора на основі прямої і непрямой підтримки з боку держави та місцевих громад. Мета — створення ефективних зовнішніх умов фінансового забезпечення в аграрному секторі.

Основні завдання, які потрібно вирішити для досягнення мети, полягають у державній підтримці фінансової стабільності аграрного виробництва та забезпечення продовольчої безпеки держави, посилення інвестиційної активності в аграрному секторі на тлі державної підтримки, створення прозорої ефективної системи використання державних коштів та коштів місцевих громад на пряму і непряму підтримку аграрних товаровиробників.

Найбільш використовувані засоби і ресурси:

1) програми та фонди фінансової підтримки на державному та муніципальному рівнях (субсидії, дотації, пільгове кредитування тощо);

2) розміщення державних контрактів;

3) запровадження певного обсягу державних гарантій та підтримки щодо страхування.

Основні використовувані методи й інструменти:

— прямі державні та муніципальні дотації та субсидії, компенсації та ризики за спеціальними програмами та аграрними фондами;

— гранти на інноваційні й соціально значимі проекти;

— непряма допомога, фіскальні, фінансові, кредитні пільги;

— надання гарантій, допомога у страхуванні;

— створення сприятливого регуляторного середовища.

Процес реалізації цього механізму передбачає такі етапи:

Етап 1 — оцінка потреб суб'єкта господарювання в державній або муніципальній допомозі;

Етап 2 — розробка проектів та програм, що можуть реалізовуватися аграрним суб'єктом господарювання із залученням прямої чи непрямої допомоги;

Етап 3 — подача заявок на участь у програмах державної чи муніципальної підтримки;

Етап 4 — реалізація проектів і програм із врахуванням провідного критерію фінансової безпеки суб'єкта господарювання та раціонального використання коштів допомоги;

Етап 5 — створення системи ефективного контролю за використанням державних коштів або коштів місцевих громад.

Важливо підкреслити, що обов'язковим елементом реалізації механізмів фінансового забезпечення суб'єктів господарювання в аграрному секторі є розвиток методико-методологічних засад дослідження, оцінювання й розвитку усіх аспектів фінансової безпеки.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

У результаті проведеного дослідження обґрунтовано, що механізми фінансового забезпечення аграрних суб'єктів господарювання можна розподілити за видами: одноосібний, що засновується на використанні власних фінансових ресурсів суб'єкта або залученні зовнішнього фінансування за самостійним рішенням такого суб'єкта, коли він бере на себе всі фінансові ризики та самотужки вирішує економічні конфлікти, які супроводжують його господарську діяльність; інтеграційний — на основі кооперації та об'єднання зусиль, засобів, матеріальних і фінансових ресурсів двох або більше суб'єктів господарювання, що мають спільні інтереси і можуть ефективно доповнювати один одного для досягнення спільної мети; преференційний — із залученням допомоги та підтримки з боку держави або територіальних громад у вигляді субсидій, дотацій, різноманітних пільг та інших форм підтримки. Вказані механізми різняться за своєю суттю, цілями і задачами, використовуваними засобами й ресурсами, методами, інструментами та процесом реалізації.

Література:

1. Економічна енциклопедія / [ред. кол.: С. В. Мочерний та ін.]. Київ: Академія, 2002. 368 с.
2. Барановський І. Фінансовий ринок України: сучасний стан та перспективи розвитку. Київ: КНЕУ, 2008. 348 с.
3. Ермошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. 309 с.
4. Гаєць В. М. Стратегія економічного розвитку України. Київ: Наукова думка, 2003. 512 с.
5. Данилишин Б. М. Економічна безпека України в умовах глобалізації. Київ: Основи, 2009. 320 с.
6. Сватюк О. Р. Основні елементи організаційного та економічного механізму корпоративного управління акціонерним товариством. Економіка і організація управління. 2014. № 3 (19) — 4 (20). С. 234—242.
7. Гапоненко А. А. Економічна безпека України: стан, проблеми, перспективи. Київ: Наукова думка, 2007. 320 с.
8. Пономаренко О. Е. Теоретичні аспекти фінансової безпеки підприємств. Економіка розвитку. 2010. № 1 (53). С. 77—80.
9. Ястремська О. М. Управління розвитком підприємства: навч. посіб. Харків: Видавництво ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. 320 с.

10. Зінченко О. А., Короленко С. М., Короленко Р. В. Економіко-фінансовий та організаційно — економічний механізм управління зовнішньо економічною діяльністю підприємства. Підприємництво та інновації. 2018. Вип. 5. С. 150—157. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pidinnov_2018_5_22/.

11. Дудченко Н. Мале підприємництво та фінансово-економічний механізм його розвитку. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2014. Вип. 36 (2.1). С. 130—135. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpchdtu_2014_36\(2\)](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpchdtu_2014_36(2)).

12. Круглова М. І. Економічний аналіз: Підручник. Київ: КНЕУ, 2008. 284 с.

13. Бакеренко Н. П. Сутнісно-структурна характеристика дефініції "фінансово-економічний механізм управління діяльністю підприємств". Інвестиції: практика та досвід. 2012. № 7. С. 77—81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2012_7_22.

14. Аранчій В. І. Економічні механізми розвитку підприємств: теорія і практика. Київ: Видавництво Київського національного економічного університету, 2015. 320 с.

15. Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Б. Макроекономіка. Навчальний посібник. Вид. 2-ге, доп. Київ: Атіка, 2009. 368 с.

16. Василик О. Д. Теорія фінансів. Київ: Центр учбової літератури, 2004. 480 с.

17. Волкова О. М. Фінансовий менеджмент: Підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 528 с.

18. Воробйова О. І. Фінансова безпека на мікро- та макрорівнях. Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції. 2012. № 2. С. 6—10.

19. Грідчина М. В. Менеджмент організацій: теорія та практика. Київ: Видавництво Київського національного економічного університету, 2012. 420 с.

20. Заєць Н. Є. Правове регулювання фінансової діяльності в Україні. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 320 с.

21. Кириленко О. П. Фінансова політика та економічний розвиток України. Київ: Наукова думка, 2005. 400 с.

22. Ковалюк О. М. Методологічні основи фінансового механізму. Фінанси України. 2003. № 4. С. 51—59.

23. Ковальчук С. В., Форкун І. В. Фінанси: навч. посіб. Львів: "Новий Світ-2000", 2006. 568 с.

24. Марчук Ю. М. Фінансово-економічний механізм природокористування: сутність, складові та перспективи удосконалення. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 24. С. 13—18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2018_24_4.

25. Нікольський П. С. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. Київ: Видавництво КНЕУ, 2011. 320 с.

26. Опарін В. М. Фінанси: Загальна теорія: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2001. 240 с.

27. Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств: Підруч. Київ: КНЕУ, 2006. 552 с.

28. Романенко О. Р. Фінанси: Підруч. Київ: ЦУЛ, 2006. 312 с.

29. Юрій С. І. Фінансова система України: Монографія. Київ: НІОС, 2003. 412 с.

30. Карпузов Є. П. Аналіз механізму управління фінансовою безпекою підприємства. Економіка та управління підприємствами. 2012. № 7 (133). С. 118—124.

31. Демченко І. В. Забезпечення фінансової безпеки в контексті передумови інноваційного розвитку промислового підприємства. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2016. № 3. С. 232—239. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znptdau_2016_3_32.

32. Амосова О. Ю. Фінансовий менеджмент: теорія та практика. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 456 с.

33. Лавров Ю. В. Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2010. № 29. С. 127—130.

References:

1. Mochernyj, S.V. (2002), *Ekonomichna entsyklopediia* [Economic Encyclopedia], Akademia, Kyiv, Ukraine.

2. Baranovs'kyj, I. (2008), *Finansovyj rynok Ukrainy: suchasnyj stan ta perspektyvy rozvytku* [Financial market of Ukraine: current state and development prospects], KNEU, Kyiv, Ukraine.

3. Yermoshenko, M.M. (2001), *Finanova bezpeka derzhavy: natsionalni interesy, realni zahrozy, stratehiya zabezpechennya* [Financial security of the state: national interests, real threats, security strategy], KNTEU, Kyiv, Ukraine.

4. Haiets', V. M. (2003), *Stratehiia ekonomichnoho rozvytku Ukrainy* [Strategy of Economic Development of Ukraine], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.

5. Danylyshyn, B. M. (2009), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy v umovakh hlobalizatsii* [Economic Security of Ukraine in the Conditions of Globalization], Osnovy, Kyiv, Ukraine.

6. Svatiuk, O. R. (2014), "Main Elements of the Organizational and Economic Mechanism of Corporate Governance of a Joint Stock Company", *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*, vol. 3 (19) — 4 (20), pp. 234—242.

7. Haponenko, A. L. (2007), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: stan, problemy, perspektivy* [Economic Security of Ukraine: Status, Problems, Prospects], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
8. Ponomarenko, O. E. (2010), "Theoretical aspects of financial security of an enterprise", *Ekonomika rozvytku*, vol. 1 (53), pp. 77—80.
9. Yastrems'ka, O. M. (2012), *Upravlinnia rozvytkom pidpryiemstva* [Enterprise development management], Vydavnytstvo KhNU im. V. N. Karazina, Kharkiv, Ukraine.
10. Zinchenko, O. A., Korolenko, S. M. and Korolenko, R. V. (2018), "Economic, financial and organizational-economic mechanism of managing the enterprise's external economic activities", *Pidpryiemnytstvo ta innovatsii*, vol. 5, pp. 150—157, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pidinnov_2018_5_22/ (Accessed 05 March 2026).
11. Dudchenko, N. (2014), "Small business and the financial and economic mechanism of its development", *Zbirnyk naukovykh prats' Cherkas'koho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky*, vol. 36 (2.1), pp. 130—135, available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpchdtu_2014_36\(2\)](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpchdtu_2014_36(2)) (Accessed 05 March 2026).
12. Kruhlova, M. I. (2008), *Ekonomichnyi analiz* [Economic analysis], KNEU, Kyiv, Ukraine.
13. Bakerenko, N. P. (2012), "Essential and structural characteristics of the definition financial and economic mechanism of enterprise activity management", *Investytsii praktyka ta dosvid*, vol. (7), pp. 77—81, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2012_7_22 (Accessed 05 March 2026).
14. Aranchij, V. I. (2015), *Ekonomichni mekhanizmy rozvytku pidpryiemstv: teoriia i praktyka* [Economic mechanisms of enterprise development: theory and practice], Vydavnytstvo Kyivs'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu, Kyiv, Ukraine.
15. Bazylevych, V. D. and Balastryk, L. O. (2009), *Makroekonomika. Navchalnyi posibnyk* [Macroeconomics. Educational manual], Atika, Kyiv, Ukraine.
16. Vasylyk, O. D. (2004), *Teoriia finansiv* [Finance Theory], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
17. Volkova, O. M. (2012), *Finansovyj menedzhment* [Financial Management], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
18. Vorobiova, O.I. (2012), "Financial security at the micro and macro levels", *Naukovyi visnyk: finansy, banky, investytsii*, vol. 2, pp. 6—10.
19. Hridchyna, M. V. (2012), *Menedzhment orhanizatsij: teoriia ta praktyka* [Management of organizations: theory and practice], Vydavnytstvo Kyivs'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu, Kyiv, Ukraine.
20. Zaiets', N. Ye. (2010), *Pravove rehuliuвання finansovoi diial'nosti v Ukraini* [Legal regulation of financial activities in Ukraine], Yurinkom Inter, Kyiv, Ukraine.
21. Kyrylenko, O. P. (2005), *Finansova polityka ta ekonomichnyj rozvytok Ukrainy* [Financial policy and economic development of Ukraine], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
22. Kovaliuk, O. M. (2003), "Methodological foundations of the financial mechanism", *Finansy Ukrainy*, vol. 4, pp. 51—59.
23. Koval'chuk, S. V. and Forkun, I. V. (2006), *Finansy* [Finance], Novyj Svit-2000, L'viv, Ukraine.
24. Marchuk, Yu. M. (2018), "Financial and economic mechanism of nature management: essence, components and prospects for improvement", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 24, pp. 13—18, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2018_24_4 (Accessed 05 March 2026).
25. Nikol's'kyj, P. S. (2011), *Finansovyj menedzhment* [Financial Management], Vydavnytstvo KNEU, Kyiv, Ukraine.
26. Oparin, V. M. (2001), *Finansy: Zahal'na teoriia* [Finance: General Theory], KNEU, Kyiv, Ukraine.
27. Podder'ohin, A. M. (2006), *Finansy pidpryiemstv* [Corporate Finance], KNEU, Kyiv, Ukraine.
28. Romanenko, O. R. (2006), *Finansy* [Finance], TsUL, Kyiv, Ukraine.
29. Yuriy, S. I. (2003), *Finansova systema Ukrainy* [Financial system of Ukraine], NIOS, Kyiv, Ukraine.
30. Kartuzov, Ye.P. (2012), "Analysis of the mechanism of management of financial security of the enterprise", *Ekonomika ta upravlinnia pidpryiemstvamy*, vol. 7 (133), pp. 118—124.
31. Demchenko, I. V. (2016), "Ensuring financial security in the context of the prerequisites for the innovative development of an industrial enterprise", *Zbirnyk naukovykh prats' Tavrijs'koho derzhavnogo ahrotekhnolohichnoho universytetu (ekonomichni nauky)*, vol. 3, pp. 232—239, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpdau_2016_3_32 (Accessed 05 March 2026).
32. Amosova, O. Yu. (2015), *Finansovyj menedzhment: teoriia ta praktyka* [Financial management: theory and practice], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
33. Lavrov, Yu.V. (2010), "The mechanism for ensuring the financial security of the enterprise", *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, vol. 29, pp. 127—130.

Отримано редакцією журналу / Received: 14.03.26

Процеcеновано / Revised: 26.03.26

Схвалено до друку / Accepted: 09.04.26

